

De broedvogels van het Groot Rietveld

Auteur: Chris De Buyzer; e-mail: chris@panneweel.be

1. Inleiding

Het Groot Rietveld (GRR) te Kallo (Beveren) is in ornithologische middens bekend om zijn rijke avifauna. Het aantal ingevoerde observaties op de website waarnemingen.be spreekt voor zich.

Op slechts een 15-tal jaren groeide het gebied uit van een zandvlakte met plassen tot één van de top-gebieden in Vlaanderen voor moerasvogels. Dit artikel schetst de geschiedenis van het gebied en geeft het voorkomen en de evolutie van de avifauna weer.

2. Ligging

Het Groot Rietveld ligt op de grens van Beveren en Zwijndrecht (figuur 1). Het wordt in het zuiden begrensd door de Keetberglaan, in het noorden en het westen door de Kwatrikweg en in het oosten door een dijk die gelegen is op de grens tussen de provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen. Tussen deze dijk en de opgespoten vlakte van Zwijndrecht ligt de gracht genoemd 'Het Lang Eind'. Via deze gracht wtert het gebied af.

Oorspronkelijk behoorde het Groot Rietveld tot de Melselepolder. Met de uitbreiding van de industrie op Linkeroever werd het terrein klaargemaakt voor opspuitingen. Dijken werden aangelegd en er werden afwateringssluizen geplaatst. In 1991 werd het terrein gedeeltelijk opgespoten met zand. Door gebrek aan zand stopten de werken en kon de natuurontwikkeling een start nemen. De bestemming van het ganse gebied was industrie. In het jaar 1995 wordt voor de eerste keer de benaming 'Groot Rietveld' gebruikt en wordt er actie gevoerd voor het behoud. Voor definitieve bescherming is het wachten tot het Groot Rietveld opgenomen wordt als permanent compensatiegebied in het kader van het historisch passief verlies van habitattypen 'riet en water' op de Linkeroever (Nooddecreet 14/12/2001)

3. Beschrijving onderzoeksgebied

Als voorbereiding van de opspuiting werden dijken aangelegd die het huidige uitzicht bepalen. Deze dijken verdelen het terrein in drie vakken. De totale oppervlakte van het gebied bedraagt 88 hectaren. Hiervan zijn 50 hectaren riet, 13 hectaren plas, 20 hectaren gras en ruigte en 5 hectaren

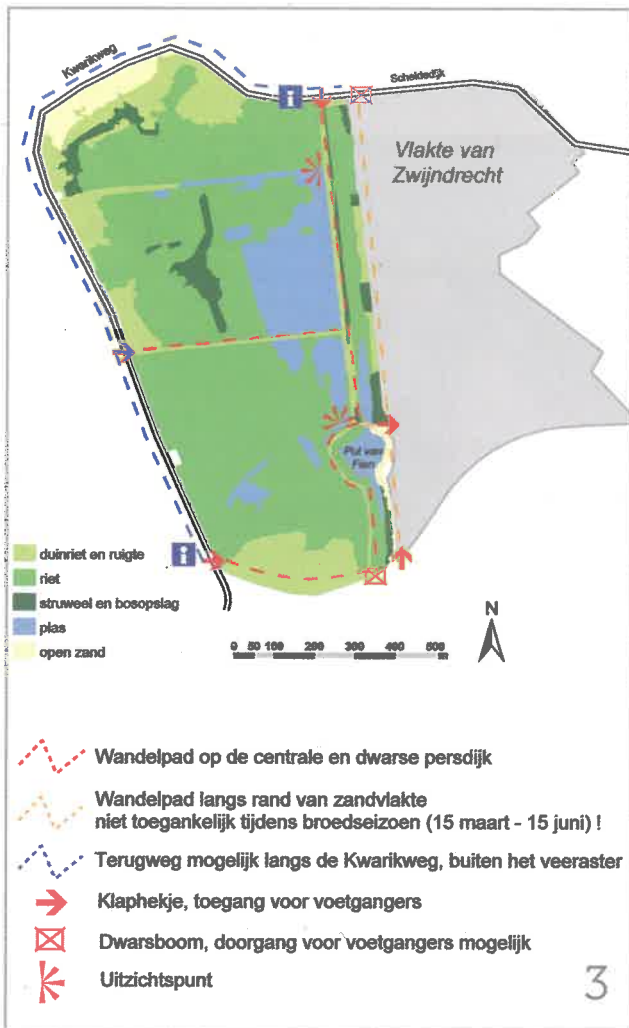

Figuur 1: Overzichtskartaal natuurgebieden rond Kallo met Groot Rietveld © website Beveren - LNE, ANB, april 2012

Figuur 2: Groot Rietveld : middelste vak richting Kallo
© Chris De Buyzer

bos en struiken. Het meest zuidelijke vak ligt op het oorspronkelijke weideniveau en is geëvolueerd tot een van de grootste, aaneengesloten rietvelden van Vlaanderen met langs de oostzijde enkele plassen. Het middelste vak werd

Figuur 3: Infobord met wandelkaartje op het terrein van Groot Rietveld © Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)

in het westen hoger opgespoten. In dit droger deel vind je duinriet en bosjes van wilg en ruwe berk. Naar het oosten wordt het middelste vak veel natter en maken de bosjes plaats voor een grote plas met brede rietkraag (figuur 2).

Een storend element is echter de Kwarikweg die een barrière vormt tussen de twee natuurgebieden: Rietveld Kallo en de Broedvlakte Zwijndrecht.

Het meest noordelijke vak werd het hoogst opgespoten. Hier overheerst een open begroeiing met grassen, duinriet en doornstruiken. Door de verhoging van het waterpeil groeit hier op de natste stukken terug riet. De dijken zijn bijna volledig begroeid met vlier.

4. Beheer afgestemd op vogels van riet en plas

Het Groot Rietveld wordt beheerd door het Agentschap Natuur en Bos (ANB).

Het beheer is afgestemd op het behoud van het biotoop riet en plas en de instandhouding van de huidige natuurwaarden. Het terrein werd in 2003 omrasterd zodat kon gestart worden met een jaarrond begrazing met Konikpaarden. Naast het bewaren van de rust is het handhaven van een voor rietvogels geschikt waterpeil belangrijk. Voor de aanvang van het broedseizoen 2004 werd het waterpeil verhoogd door het plaatsen van zandzakjes aan de afwateringssluizen. Deze verbetering werd jaarlijks herhaald met een geleidelijke verhoging van het waterpeil tot gevolg. Het waterpeil was op deze manier moeilijk te regelen en eind 2012 werden twee nieuwe uitwateringsconstructies geplaatst in de dijk langs het Lang Eind.

Sinds 2007 wordt de berkenopslag in het noordelijk vak gekapt. Nu is dit gedeelte volledig omgezet naar schraal grasland, riet en ruigte met verspreid enkele doornstruiken. De graslanden worden jaarlijks gemaaid.

Het gebied is het ganse jaar toegankelijk via de wandelpaden op de dijken. Er zijn vier toegangspoortjes met infoborden.

5. Broedvogelonderzoek

Voor het Linkerscheldeoevergebied werd de Beheercommissie Natuur Linkerscheldeoever opgericht. Eén van de taken van deze commissie is het opvolgen van de monitoring van de natuur. Het Agentschap Natuur en Bos (ANB) is belast met deze monitoring. Voor de broedvogels worden jaarlijks (sinds 2003) territoriumkarteringen uitgevoerd door medewerkers van het Instituut voor natuur- en bosonderzoek (INBO). Voor het veldwerk in een aantal gebieden wordt beroep gedaan op vrijwilligers. Jaarlijks stelt de commissie een rapport op dat de toestand en de evolutie in kaart brengt van de natuur op de Linkeroever. Door mezelf werd er in het jaar 1998 een eerste broedvogelinventarisatie op het GRII uitgevoerd, vanaf 2009 heb ik het veldwerk voor de broedvogelinventarisaties in dit gebied voor mijn rekening genomen.

5.1. Veldwerk

Voor de inventarisatie wordt sinds 2003 de uitgebreide territoriumkartering gebruikt volgens de handleiding van SOVON Vogelonderzoek Nederland. In het telgebied wordt minstens een 7-tal keren een telling van de broedvogels verricht in een periode van begin april tot eind juli. Er wordt meestal vanaf zonsopgang geteld bij goed weer. Tijdens elke rondgang worden alle waarnemingen genoteerd op een dagkaart met vermelding van de broedstatus. Voor eenden, futen en ganzen worden bijkomend de vrouwtjes/ouderparen met pas uitgekomen donsjongen/pulli genoteerd.

De gracht 'Het Lang Einde' wordt samen met het Groot Rietveld geïnventariseerd.

5.2. Interpretatie

De gegevens van de dagkaarten worden overgezet op een soortkaart. Op deze kaart worden alle waarnemingen van alle rondgangen per vogelsoort ingetekend. Aan het einde van het broedseizoen worden alle waarnemingen gebundeld tot territoria volgens strikte richtlijnen. Een territorium wordt aangenomen wanneer binnen het onderzoeksgebied voldoende geldige waarnemingen zijn gedaan binnen soortspecifieke datumgrenzen.

Sinds 2012 worden de relevante waarnemingen ingegeven en verwerkt via de online broedvogelmodule Avimap (zie kaderstukje rechtsonder).

6. Resultaten en bespreking

In het jaar 2014 werden in totaal 55 broedvogelsoorten vastgesteld. Het totaal aantal territoria van de rietvogels bedroeg 154. Gemiddeld dertig percent van de vogels van riet en water broeden in het GRRRI in verhouding tot het ganse Linkerscheldeoevergebied. De bruine kiekendief, de woudaap en de blauwborst zijn soorten van de bijlage 1 van de Europese vogelrichtlijn. De lidstaten zijn verplicht maatregelen te nemen om deze soorten te beschermen en in stand te houden.

6.1. De beginfase

Na de laatste opspuitingen (1991) ging de natuur van start. Pioniersvegetatie, riet, strand en plas overheersten in deze fase. Van de vogelsoorten die toen in het GRRRI broedden zijn er een aantal verdwenen: kluut, kleine plevier, tureluur, gele kwikstaart en witte kwikstaart (inventarisatie 1998).

6.2. Riet en water (tabel 1, p.18)

De waterstand werd geleidelijk verhoogd en het riet nam verder in oppervlakte toe. Dit had een gunstig effect op vogels van riet en water. Na een daling schommelt het aantal bruine kiekendieven in het Linkerscheldeoevergebied de laatste jaren rond de 10 broedparen. De soort kan zich in het GRRRI goed handhaven met jaarlijks minstens 2 koppels met telkens uitgevlogen jongen. De roerdomp broedde hier voor

het eerst in 2002. Na de twee strenge winters van 2010 en van 2011 bleef de roerdomp afwezig. Vanaf 2012 keerde de roerdomp terug met in het jaar 2013 een recordaantal van 3 territoria. Ondanks de zachte winter (2013-2014) noteerden we deze lente slechts 1 territorium. Voor de inventarisatie van waterral wordt er niet gewerkt met het afspelen van geluid zodat het aantal waargenomen waterrallen vermoedelijk te laag is. De kleine karekiet is de talrijkste *Acrocephalus*-soort. De rietgors is ook een gevestigde waarde met een aantal dat schommelt rond de 10 zangposten. In het nat riet deden ook nieuwe soorten hun intrede: woudaap, snor en baardman. In 2008 noteerden we de eerste territoria voor woudaap, het was wachten tot 2009 voor met zekerheid een geslaagd broedgeval kon worden vastgesteld. Sindsdien doet de soort het bijzonder goed in het GRRRI met in 2014 terug 4 territoria. Dit is 10 procent van de Vlaamse populatie die in 2009

Figuur 4: De woudaap (*Ixobrychus minutus*), ook bekend als wouwaap en vroeger woudaapje © Chris Steeman

Figuur 5: Bruine kiekendief © R De Malsche

Avimap: broedvogels in kaart brengen

In 2012 werd in België www.avimap.be gelanceerd. Met avimap kunnen vrijwilligers van start om broedvogels in kaart te brengen. Per broedseizoen worden tussen de 6 en de 20 inventarisatierondes uitgevoerd en ingetekend. Avimap berekent aan de hand van de ingevoerde gegevens hoeveel geldige territoria er aanwezig zijn. Avimap staat nu voor de lancering van een vernieuwde versie. Niet alleen wordt het systeem daarna gebruiksvriendelijker, deelnemers zullen nu ook in staat zijn om hun eigen gebieden in te tekenen en ter goedkeuring voor te leggen. Vooral het inventariseren van de natuurgebieden (Natuurpunt) wil Natuurpunt Studie 'avimap' nog veel sterker promoten onder haar vrijwilligers. Het wordt niet aangeboden aan andere partners voor professioneel gebruik. In 2014 werden er 274 gebieden geïnventariseerd, in 2013 waren dat er 266.

Figuur 6: Baardmannetjes (*Panurus biarmicus*) © Chris Steeman

geschat werd op 33 tot 40 broedparen. Baardmannetjes vestigen zich definitief in het jaar 2002. Ze laten zich tijdens de inventarisatieperiode zelden horen en zijn dan ook moeilijk te inventariseren. Rekening houdend met waarnemingen buiten de inventarisatierondes komen we in 2014 op 8 territoria. De snor broedt onregelmatig. Ook een nieuwkomer sinds 2006 is de Cetti's zanger die zich meestal in de buurt van de dijken en in 'Het Lang Eind' laat horen. Opmerkelijk is dat in het GRRRI strenge winters weinig invloed hebben op het aantal Cetti's zangers. In de jaren 2008 en 2010 werd nestbouw van de buidelmees vastgesteld. Van de broedpoging in 2010 weten we zeker dat ze mislukte. Door aangepast beheer in het noordelijk vak is er een mozaïek ontstaan van open plekken, ruigte en riet. In dit terrein noteren we

de meeste territoria van rietzanger en bosrietzanger. In 2014 stellen we voor deze soorten een lichte stijging vast. De territoria van de blauwborst liggen verspreid over het zuidelijke en het noordelijke vak. We vinden de blauwborst zowel in de drogere als de nattere delen. De sprinkhaanzanger geeft de voorkeur aan verruigd riet met open ruimte. Het GRRRI is de ideale biotoop voor de koekoeken; zij zijn de hele lente aanwezig en laten zich veelvuldig horen. Hun waardvogel is hoogstwaarschijnlijk de kleine karekiet.

6.3. Plas en oever (tabel 2)

In het laagst gelegen deel van het GRRRI ontstonden door de verhoging van het waterpeil permanente plassen. Hier van profiteren wilde eend, tafeleend, kuifeend, krakeend en meerkoet. Zomertaling is gedurende het broedseizoen aanwezig maar een zeker broedgeval is moeilijk vast te stellen. Er worden zelden jongen gezien. Hoewel slobeend vroeger broedde op het GRRRI is deze soort de laatste jaren tijdens het broedseizoen afwezig. De bergeend broedt in konijnenholen in de omgeving en is soms aanwezig met jongen op de plassen. Voor de grauwe gans en de Canadese gans ligt het aantal jaarlijks tussen de 5 en de 10 broedparen. De knobbelzwaan is een onregelmatige broedvogel. Fuut en dodaars zijn goed vertegenwoordigd. Sinds 2011 broedt ook de geoorde fuut hier succesvol. De Linkerscheldeoever is in Vlaanderen het kerngebied voor deze soort. Waterhoen is slechts met enkele koppeltjes aanwezig. IJsvogel wordt regelmatig gezien op het GRRRI maar broedt waarschijnlijk in de steile oevers van het Fort Sint-Marie.

6.4. De dijken, de bosjes (tabel 3)

De bosjes van berk en wilg en de vlierstruiken op de dijken trekken andere soorten aan. Dit is het broedgebied van fazant, ekster, merel, zanglijster, zwartkop, tuinfluiter, winterkoning, heggemus, vink, koolmees, pimpelmees,

Tabel 1: Broedvogels van 'riet en water'. Referentiejaar 1998 en een overzicht van het aantal territoria per soort van de zes laatste jaren

Naam broedvogel	Wetenschappelijke naam	1998	2009	2010	2011	2012	2013	2014
roerdomp	<i>Botaurus stellaris</i>	0	2	0	0	2	3	1
woudaap	<i>Ixobrychus minutus</i>	0	2	2	3	3	4	4
bruine kiekendief	<i>Circus aeruginosus</i>	2	2	2	2	3	2	2
waterral	<i>Rallus aquaticus</i>	5	8	4	4	7	7	2
blauwborst	<i>Luscinia svecica</i>	15	15	18	15	14	17	17
Cetti's zanger	<i>Cettia cetti</i>	0	5	10	7	11	6	8
sprinkhaanzanger	<i>Locustella naevia</i>	1	3	5	3	5	2	2
snor	<i>Locustella luscinioidis</i>	0	0	1	1	0	0	1
rietzanger	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	2	9	9	15	12	14	20
bosrietzanger	<i>Acrocephalus palustris</i>	6	20	11	12	15	21	24
kleine karekiet	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	13	47	51	52	60	52	57
baardman	<i>Panurus biarmicus</i>	1	5	6	4	4	4	8
rietgors	<i>Emberiza schoeniclus</i>	10	8	11	7	12	6	8

Tabel 2: Broedvogels van plas en oever. Referentiejaar 1998 en een overzicht van het aantal broedparen van de zes laatste jaren

		1998	2009	2010	2011	2012	2013	2014
dodaars	<i>Thachybaptus ruficollis</i>	1	13	9	8	7	7	7
fuut	<i>Podiceps cristatus</i>	0	8	5	10	5	8	8
geoorde fuut	<i>Podiceps nigricollis</i>	0	0	0	1	2	1	2
krakeend	<i>Anas strepera</i>	4	3	10	15	8	6	8
tafeleend	<i>Aythya ferina</i>	0	12	5	11	8	8	6
kuifeend	<i>Aythya fuligula</i>	2	6	3	6	3	5	10

Tabel 3: Broedvogels van dijken en bosjes. Referentiejaar 1998 en een overzicht van het aantal territoria voor 2009 en 2010.

		1998	2009	2010
tjiftjaf	<i>Phylloscopus collybita</i>	4	20	25
fitis	<i>Phylloscopus trochilus</i>	1	16	10
winterkoning	<i>Troglodytes troglodytes</i>	2	25	25
zwartkop	<i>Sylvia atricapilla</i>	2	10	12
tuinfluiter	<i>Sylvia borin</i>	0	4	4

staartmees, kneu, houtduif, tjiftjaf en fitis. Niet alle soorten van deze groep worden jaarlijks geïnventariseerd. Een nieuwkomer in 2014 was de nachtegaal die voor de eerste keer met succes gebroed heeft. Jaarlijks nestelt in het centrale bos ook buizerd en waarschijnlijk ook sperwer. Sommige jaren broedt hier ook een ransuil.

6.5. De schrale graslanden en de droge randgebieden
In ruigte van de drogere stukken broeden enkele paartjes roodborsttapuit. In 2014 vonden we vooral langs de dijken 14 territoria voor de grasmus. In de buurt van het betonnen brugje over het Lang Eind noteren we sinds 2008 een territorium van braamsluiper.

In het grasland in het noordelijke vak broeden jaarlijks 1 tot 2 koppels Kievit en scholekster. In 2014 was er hier ook een territorium van een veldleeuwerik.

7. Besluit

Met 3 broedvogelsoorten van de bijlage 1 van de Europese Vogelrichtlijn en met 8 broedvogelsoorten van de rode lijst scoort het Groot Rietveld bijzonder hoog als gebied voor broedvogels. Het GRR is gelegen tussen het Rietveld Kallo en de Broedvlakte Zwijndrecht. Het Rietveld Kallo is een permanent compensatiegebied en zal zich in de toekomst verder ontwikkelen tot een aaneengesloten rietveld. Deze evolutie zal een gunstig gevolg hebben voor vogels van riet en water. De Broedvlakte Zwijndrecht is een tijdelijk compensatiegebied en zal in de toekomst ingenomen worden door bedrijven. Met het verdwijnen ervan gaat een belangrijk foerageergebied voor de bruine kiekendief verloren. Het is afwachten welke invloed dat zal hebben op deze soort in het GRR. Er zijn ook interessante ontwikkelingen. In 2013 pleisterden er in de maand juni verschillende purperreigers

en bij enkele werd zelfs een begin van nestbouw waargenomen. Een hoopvol teken naar de toekomst.

Dankwoord

Langs deze weg zou ik graag bedanken: Chris Steeman en Ronny De Malsche voor de prachtige foto's en het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) voor het ter beschikking stellen van het kaartje. Meer foto's van vogels op het GRR vind je op www.chrissteeman.photography/

Literatuur

- Beheercommissie Natuur Linkerscheldeoever, 2013: Jaarverslag 2012. Voortgangsrapport realisatie en monitoring natuurcompensaties en natuurontwikkeling in het Linkerscheldeoevergebied.
- Geert Spanoghe, Ralf Gyselings, 2012: Monitoring van vogels in de Waaslandhaven. Periode 2003-2011. *Vogelnieuws* nr 18 mei 2012. *Vogelnieuws*: ornithologisch tijdschrift van het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (Brussel).
- Geert Spanoghe, Ralf Gyselings, 2013: Monitoring van vogels in de Waaslandhaven. Periode 2003-2013. *Vogelnieuws* nr 21 december 2013. *Vogelnieuws*: ornithologisch tijdschrift van het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek (Brussel).
- Website Avimap – www.avimap.be

Figuur 7: Groot Rietveld: zuidelijk vak richting Kwarkweg en olietanks © Chris De Buyzer